

Κωστή Κοκκινόφτα

Κέντρο Μελετών Ιεράς Μονής Κύκκου

Η ΜΟΝΗ ΚΥΚΚΟΥ ΚΑΙ ΤΑ ΓΕΓΟΝΟΤΑ ΤΟΥ 1821 ΣΤΗΝ ΚΥΠΡΟ

Οι σφαγές της 9ης Ιουλίου και ο Εθνομάρτυρας Ηγούμενος Κύκκου (1819-1821) Ιωσήφ

Η Ιερά Μονή Κύκκου, όπως αναφέρεται σε μεγάλο αριθμό ιστορικών πηγών, συνδέθηκε από τα πρώτα χρόνια της ίδρυσής της, στα τέλη του 11ου αιώνα, με τους εθνικούς και κοινωνικούς αγώνες των κατοίκων του νησιού, που αντιμετώπιζαν πολλές δυσκολίες, εξαιτίας των αυθαιρεσιών των ξένων κατακτητών¹. Αυτή η δεσπόζουσα θέση της Μονής Κύκκου στην εκκλησιαστική και πολιτική ζωή του τόπου συνέτεινε ώστε, όταν ξέσπασε η Ελληνική Επανάσταση του 1821, το μένος των Τούρκων να στραφεί εναντίον της με σφαγές και λεηλασίες, που προκάλεσαν μεγάλα προβλήματα στην ομαλή λειτουργία της. Τότε, ως γνωστό, εκτελέστηκαν οι εκκλησιαστικοί ηγέτες, καθώς και μεγάλος αριθμός προκρίτων, ενώ οι περιουσίες τους δημεύθηκαν². Ανάμεσά τους περιλαμβανόταν και ο Ηγούμενος Κύκκου (1819-1821) Ιωσήφ, το όνομα του οποίου περιλήφθηκε στον επίσημο κατάλογο των προγραφέντων, που ετοιμάστηκε από τον διοικητή του νησιού Κιουτσούκ Μεχμέτ και έτυχε της έγκρισης της Πύλης³. Σύμφωνα με σχετική παράδοση, ο Ηγούμενος Ιωσήφ απαγχονίστηκε στις 10 Ιουλίου 1821, στη συκαμινιά, που βρισκόταν απέναντι από το τζαμί

1. Για τη διαχρονική προσφορά της Μονής Κύκκου βλ. Κωστή Κοκκινόφτα, «Η εθνική, πνευματική και κοινωνική προσφορά της Ιεράς Μονής Κύκκου», στον τόμο: *Αγαμέμνονα Τσελίκα - Στυλιανού Περδίκη (επιμ.), Ιερά Μονή Κύκκου. Εικόν ανεσπέρου φωτός*, Πολιτιστικό Ίδρυμα Ιεράς Μονής Κύκκου «Αρχάγγελος», Αθήνα 2010, σ. 265-285.

2. Για τα γεγονότα, που διαδραματίστηκαν τότε στην Κύπρο, βλ. τα σχετικά στη μελέτη «Ο Αρχιεπίσκοπος Κύπρου (1810-1821) Κυπριανός», στις σελ. 82-93.

3. Ιωάννη Θεοχαρίδη, «Οι Κύπριοι προγραφέντες το 1821 σύμφωνα με άγνωστη οθωμανική πηγή», *Δωδώνη* 24 (1995) 72 [= Του ιδίου (επιμ.), *Πρακτικά του Τρίτου Διεθνούς Κυπριολογικού Συνεδρίου (Λευκωσία, 16-20 Απριλίου 1996)*, τ. Γ', *Νεώτερο Τμήμα*, Εταιρεία Κυπριακών Σπουδών, Λευκωσία 2001, σ. 333].

του Σεραγίου⁴, μία ημέρα ύστερα από τον μαρτυρικό θάνατο των Αρχιερέων. Τα οστά του σήμερα φυλάσσονται στο Μουσολείο των Εθνομαρτύρων του 1821, το οποίο ανηγέρθη στο προαύλιο του ναού της Παναγίας Φανερωμένης στη Λευκωσία⁵.

Ο Ηγούμενος Ιωσήφ καταγόταν από το χωριό Πενταλιά⁶ και ανήλθε στην ηγουμενία της Μονής Κύκκου τον Ιούνιο του 1819⁷. Αναφέρεται ότι είχε εισέλθει στη Μονή «παιδιόθεν» και χαρακτηρίζεται ως «άνδρας λόγιος, εὔσωμος καί καλλίφωνος μουσικός». Σημειώνεται ακόμη ότι σπούδασε σε νεαρή ηλικία στη Μεγάλη του Γένους Σχολή στην Κωνσταντινούπολη, όπου, πιθανότατα, διέμενε στο εκεί Μετόχιο της Μονής στη συνοικία

4. «Τὴν ἐπομένην ἡμέραν, 10ην Ἰουλίου, ἀπήγαγον εἰς τὴν ἀγχόνην τὸν Ἡγούμενον τῆς εὐαγοῦς καὶ Βασιλικῆς Μονῆς τῆς Κύκκου Ἰωσήφ, ἄνδρα λόγιον, εὔσωμον καὶ καλλίφωνον μουσικόν, ὀρμώμενον ἐκ τοῦ χωρίου Πάφου Πενταλιάς, ὅστις παιδιόθεν κατετάχθη εἰς τὴν τῆς Κύπρου Μονὴν, καὶ ἐξεπέμφθη εἶτα διὰ δαπάνης τοῦ Κοινοῦ αὐτῆς πρὸς ἐκπαίδευσιν εἰς τὴν ἐν Κωνσταντινουπόλει Σχολὴν τοῦ Γένους, καὶ ὅστις κατὰ τὸ 1817*, μετὰ ὑπηρεσίας πολυχρονίους, προεχειρίσθη Ἡγούμενος. Τοῦτον ἀπαγχονίσαντες ἐξήρτησαν ἐπὶ τῆς ἔναντι τοῦ Τζαμίου τοῦ Σεραγίου κειμένης συκαμινέας». Βλ. Γεώργιου Κηπιάδη, *Απομνημονεύματα των κατὰ το 1821 ἐν τῇ νήσῳ Κύπρῳ τραγικῶν σκηνῶν*, Αλεξάνδρεια 1888, σ. 16 (ἡ παραπομπή, ὅπως καὶ αὐτές που ἀκολουθοῦν, γίνονται στὴν α΄ ἐκδοσὴ). Επίσης βλ. Γεώργιου Φίλιππου, *Εἰδήσεις Ἱστορικαὶ περὶ τῆς Ἐκκλησίας τῆς Κύπρου*, Αθήνα 1875, σ. 120, ὅπου γίνεται λόγος γιὰ ἐκτέλεση τῶν Ἡγουμένων τῶν Μονῶν τὴν ἀμέσως ἐπόμενη ἡμέρα αὐτῆς τῶν Αρχιερέων. *Σημ. ὀρθό 1819.

5. Δημήτρη Ταλιαδώρου, *Ἡ Ἱστορία τοῦ Ἱεροῦ Ναοῦ Παναγίας Φανερωμένης Λευκωσίας καὶ ἡ Προσφορὰ τοῦ στον Ἑλληνισμό τῆς Κύπρου*, τ. Α΄, Λευκωσία 2014, σ. 42-43.

6. Ἄς σημειωθεῖ ὅτι, ἐκτὸς ἀπὸ τῆ μαρτυρία τοῦ Γ. Κηπιάδη γιὰ καταγωγὴ τοῦ Ἡγουμένου Ἰωσήφ ἀπὸ τὴν Πενταλιά, ἀναφέρεται ἐπίσης ὅτι καταγόταν ἀπὸ τὸ χωριὸ Σαλαμιού. Βλ. Χαράλαμπος Παπαδόπουλλου, «Διὰ τὴν ἐξακρίβωσιν τῆς ἀληθείας», *Ἀπόστολος Βαρνάβας* 3 (1931) 201-202.

7. Γιὰ τὸν Ἡγούμενο Ἰωσήφ βλ. Θεοχάρη Σταυρίδη, «Οἱ Ἡγούμενοι τῆς Ἱεράς Μονῆς Κύκκου: προσωπογραφικὴ μελέτη», *Ἐπετηρίδα Κέντρου Μελετῶν Ἱεράς Μονῆς Κύκκου* 7 (2006) 48-49.

Γαλατάς⁸. Ο Ιωσήφ ήταν άνδρας φιλόμουσος και για τον λόγο αυτό στήριξε την προσπάθεια ίδρυσης Ελληνικής Σχολής στη Λεμεσό το 1819, εισφέροντας το ποσό των 2.000 γροσίων⁹. Επίσης, έλαβε πρόνοια για την κατασκευή πτέρυγας δωματίων στο Μετόχιο της Αγίας Μονής το 1820, όπως μαρτυρείται σε σχετική επιγραφή¹⁰. Το όνομά του εντοπίζεται ακόμη στη βάση αργυρού θυμιατηρίου του ναού του Αγίου Αντωνίου Λευκωσίας, που φέρει τη χρονολογία 1820, το οποίο, κατά μία εκδοχή, περιλαμβάνόταν ανάμεσα στα διαρπαγέντα κειμήλια από τη Μονή, και αργότερα αγοράστηκε και διαφυλάχθηκε στον ναό αυτό¹¹. Ακόμη, το όνομά του σημειώνεται στο κάτω τμήμα προσκυνηταρίου με την εικόνα της Παναγίας Βρεφοκρατούσας του έτους 1793, που βρίσκεται στο συνοδικό της Μονής Κύκκου, όπου μαρτυρείται ότι η επιχρύσωσή του έγινε το 1821¹². Επίσης, αναφέρεται σε επιστολή, ημερομηνίας 11

8. Για την ιστορία του Μετοχίου αυτού βλ. Κωστή Κοκκινόφτα, «Το Μετόχιο της Μονής Κύκκου στην Κωνσταντινούπολη», *Ενατενίσσεις* 15 (2011) 154-159· Του ιδίου, *Τα Μετόχια της Ιεράς Μονής Κύκκου στο εξωτερικό*, Λευκωσία 2016, σ. 13-18.

9. «Ὁ πανοσιολογιώτατος ἡγούμενος Κύκκου κ. Ἰωσήφ, 2000 [γρόσια]». Βλ. Ιεροδιακόνου Ιλαρίωνος Κυπρίου, «Προς τον λόγιον κύριον Νικόλαον Θησέα», *Ερμής ο Λόγιος* 10 (1820) 520. Επίσης βλ. Αρχιμανδρίτη Ιεζεκιήλ Βελανιδιώτη, «Μία επιστολή Ιλαρίωνος του Κυπρίου», *Εκκλησιαστικός Κήρυξ* 2 (1912) 410.

10. «ΕΠΙ ΙΩΣΗΦ ΑΩΚ ΕΝ ΜΗΝΙ ΙΟΥΛΙΟΥ ΚΒ΄ ΚΑΘΗΓΟΥΜΕΝΟΣ ΚΥΚΚΟΥ ΚΑΙ ΜΟΝΗΣ». Βλ. Κωστή Κοκκινόφτα - Ιωάννη Θεοχαρίδη, *Μετόχια της Ιεράς Μονής Κύκκου. Μονή των Ιερέων ή Αγία Μονή*, Λευκωσία 1999, σ. 9.

11. «† ἐπί ἡγουμένου Κύκκου Ἰωσήφ αωκ». Βλ. Νεοκλή Κυριαζή, *Ιστορία της Ιεράς Μονής Κύκκου*, Λάρνακα 1949, σ. 30. Επίσης βλ. Ιερόνυμου Περιστιάνη, *Γενική Ιστορία της Νήσου Κύπρου από των αρχαιοτάτων χρόνων μέχρι της Αγγλικής κατοχής*, Λευκωσία 1910, σ. 734· Χαράλαμπου Παπαδόπουλλου, «Παραδόσεις», *Κυπριακά Χρονικά* 3 (1925) 285.

12. «ΕΧΡΥΣΩΘΗ ΕΠΙ ΚΑΘΗΓΟΥΜΕΝΟΥ ΚΟΥ ΙΩΣΗΦ ΑΩΚΑ». Βλ. Ανδρέα και Ιουδήθ Στυλιανού, «Το Μετόχιο του Σίντη της Ιεράς Μονής Κύκκου», *Κυπριακαί Σπουδαί* 19 (1956) 41· Στυλιανού Περδίκη, «Το εικονοστάσι της Μονής Παναγίας του Σίντη», στην έκδοση: Κωστή Κοκκινόφτα - Ιωάννη Θεοχαρίδη, *Μετόχια της Ιεράς Μονής Κύκκου. Παναγία του Σίντη*, Λευκωσία 2006, σ. 81.

Φεβρουαρίου 1821, που του απέστειλε ο Αρχιεπίσκοπος Κυπριανός (1810-1821) και η οποία αφορά σε χρέος της Μονής Κύκκου προς την αδελφή του Εκκλησιάρχη Χαραλάμπους¹³.

Ας σημειωθεί ότι την ευρέως διαδεδομένη άποψη, ότι ο Ηγούμενος Ιωσήφ απαγχονίστηκε από τους Τούρκους κατακτητές, δεν συμμερίζεται ανώνυμος επιστολογράφος της εποχής σε κείμενό του, που δημοσιεύτηκε σε δύο συνέχειες στην ιταλική εφημερίδα «Notizie del Giorno», τον Οκτώβριο και τον Νοέμβριο του 1821. Όπως αναφέρεται σε αυτό, κατά τις σφαγές του Ιουλίου ο Ηγούμενος Ιωσήφ καρατομήθηκε¹⁴. Ωστόσο, στο Μοναχολόγιο της Μονής σημειώνεται, από μεταγενέστερη, όμως, χρονικά καταγραφή, που μάλλον απηχεί την παράδοση της Αδελφότητας, ότι οι κατακτητές «έκρέμασαν τόν μακαρίτην ήγούμενον Ίωσήφ», δηλαδή βρήκε τον ίδιο μαρτυρικό θάνατο, όπως και ο Αρχιεπίσκοπος Κυπριανός¹⁵.

Είναι αξιοσημείωτο ότι παρόμοιες διστάμενες απόψεις για τον τρόπο εκτέλεσης των μαρτύρων του Ιουλίου του 1821 καταγράφονται και για τους υπόλοιπους προγραφέντες. Για παράδειγμα, για τον Αρχιεπίσκοπο Κυπριανό αναφέρεται, τόσο στο υπόμνημα χειροτονίας του διαδόχου του, νέου Αρχιεπισκόπου Ιωακείμ (1821-1824), όσο και σε καταγραφή σε

13. Κωνσταντίνου Χριστοφίδη (επιμ.), *Πανηγυρικόν Λεύκωμα επί τη τελετή των αποκαλυπτηρίων της προτομής του Εθνομάρτυρος Κυπριανού εν τη γενετείρα αυτού Στροβόλω*, Ερασιτεχνικός Όμιλος Στροβόλου ο «Αισχύλος», Λευκωσία 1929, σ. 46· Ιωάννη Τσικνόπουλλου, «Ο Εθνομάρτυρας Αρχιεπίσκοπος Κύπρου Κυπριανός», *Απόστολος Βαρνάβας* 32 (1971) 285· Οικονόμου Παρασκευά Αγάθωνος (επιμ.), *Αρχιεπίσκοπος Κύπρου Κυπριανός. Ο Μάρτυρας της πίστεως και της πατρίδος. Αρχείον Κειμένων*, Ιερά Βασιλική και Σταυροπηγιακή Μονή Μαχαιρά, Κύπρος 2009, σ. 297-298.

14. Περισσότερα για το κείμενο της «Notizie del Giorno», που δημοσιεύτηκε για πρώτη φορά σε μετάφραση στα ελληνικά στην εφημερίδα *Φωνή της Κύπρου*, 11/23.5.1885, 18/30.5.1885, 25/6.6.1885, 8/20.6.1885, βλ. στη μελέτη «Η ιταλική εφημερίδα «Notizie del Giorno» και τα γεγονότα του 1821 στην Κύπρο», στις σελ. 488-524, όπου και αναδημοσιεύεται με τον κατάλληλο σχολιασμό. Η συγκεκριμένη αναφορά βρίσκεται στο φύλλο ημερομηνίας 18/30.5.1885.

15. Αρχείο Ιεράς Μονής Κύκκου, *Μοναχολόγιον*, σ. 6. (Το Μοναχολόγιο είναι χωρίς αρίθμηση σελίδων. Η αρίθμηση είναι δική μας).

κώδικα με την κτηματική περιουσία των Μονών της επαρχίας Πάφου, ότι κατατομήθηκε. Άλλες, όμως, μαρτυρίες, όπως και η παράδοση των κατοίκων, θεωρούν ότι ο Κυπριανός είχε απαγχονιστεί¹⁶.

Η σύληση των θησαυρών και των ιερών κειμηλίων της Μονής Κύκκου

Στο κείμενο της προαναφερθείσας ιταλικής εφημερίδας «Notizie del Giorno» σημειώνεται ακόμη ότι, την ίδια περίοδο με την εκτέλεση του Ηγουμένου Ιωσήφ δημεύτηκε η ακίνητη περιουσία της Μονής Κύκκου και κατασχέθηκαν οι πολύτιμοι θησαυροί της, ακόμη και τα ιερά άμφια¹⁷. Το γεγονός αυτό επιβεβαιώνεται από έγγραφο, που διαφυλάχθηκε στο αρχείο της, όπου αναφέρεται ότι οι απεσταλμένοι του Τούρκου διοικητή Κιουτσούκ Μεχμέτ λεηλάτησαν τη Μονή και κατάσχισαν μεγάλο μέρος από την ακίνητη περιουσία της. Στο ίδιο έγγραφο προστίθεται ότι πολύτιμα κειμήλια, εκκλησιαστικά σκεύη και πολλά άλλα είδη φορτώθηκαν σε τριάντα δύο καμήλες και μεταφέρθηκαν στη Λευκωσία, όπου, προφανώς, άλλα εκποιήθηκαν και άλλα κατέληξαν στα χέρια Τούρκων προυχόντων. Ανάμεσά τους περιλαμβάνονταν μαργαριταρένιο στεφάνι, σταυρός με διαμάντια, μπαούλα με νομίσματα, μετρητά, ράβδοι από χρυσό και ασήμι, χρυσές κανδήλες, ασημένιοι πολυέλαιοι, τάπητες, άμφια και πολλά άλλα.

Οι απεσταλμένοι του Κιουτσούκ Μεχμέτ πήραν επίσης από τη Μονή τρόφιμα και γεωργικά προϊόντα, που προορίζονταν για μελλοντική χρήση από τα μέλη της Αδελφότητας και τους πολυάριθμους προσκυνητές της, και λεηλάτησαν τα Μετόχια της, τα οποία

16. Περισσότερα για το ζήτημα αυτό βλ. στη μελέτη «Ο Αρχιεπίσκοπος Κύπρου (1810-1821) Κυπριανός», στις σελ. 107-116.

17. «Διέταξεν ὡσαύτως νά ἀποκεφαλισθῶσιν ὅλοι οἱ ἡγούμενοι τῶν Μοναστηρίων, δημεύων τὰ ὑπάρχοντά των καί πρό πάντων τὰ τοῦ περιφήμου Μοναστηρίου τῆς Κύκκου· ἀφοῦ ἀπεκεφάλισε τόν Ἀρχιμανδρίτην, αὐτοῦ ἤρπασεν πρῶτον τὰ ἀκίνητα κτήματα, τὰ πολύτιμα πράγματα, ὡς καί αὐτά τὰ ἄμφια τῆς ἐκκλησίας». Βλ. *Φωνή της Κύπρου*, 18/30.5.1885. Περισσότερα, όπως έγινε λόγος προηγουμένως, βλ. στη μελέτη «Η Ιταλική εφημερίδα "Notizie del Giorno" και τα γεγονότα του 1821 στην Κύπρο», στις σελ. XXX

απογύμνωσαν από τα περιουσιακά τους στοιχεία¹⁸. Όπως χαρακτηριστικά σημειώνεται, «τά άσκέρια», δηλαδή οι στρατιώτες, που είχαν προβεί στις λεηλασίες, άρπαξαν και οι ίδιοι για λογαριασμό τους ό,τι απέμεινε, με αποτέλεσμα να μείνει «τό Μοναστήριον έρημον καί οι καλόγηροι γυμνοί καί φυγάδες εις τά βουνά»¹⁹. Είναι αξιοσημείωτο ότι τα όσα διαδραματίστηκαν το 1821 στη Μονή Κύκκου, διασώθηκαν στην προφορική παράδοση των κατοίκων του νησιού και το 1900 περιλήφθηκαν σε σχετικό ποιητάριο άσμα του Κωνσταντίνου Φιλίππου (Τζαπούρα) για τις σφαγές της 9ης Ιουλίου²⁰.

Ύστερα από την εξέλιξη αυτή η Μονή κινδύνεψε άμεσα από ερήμωση και, όπως διαπιστώνεται από κατάστιχο του έτους 1825, τουλάχιστον 57 από τους Μοναχούς και τα μέλη του λαϊκού προσωπικού της αναγκάστηκαν να καταφύγουν στα χωριά τους, για να μπορέσουν να επιβιώσουν²¹. Μόνο κατόπιν πολλών προσπαθειών του Ηγούμενου Νεοφύτου (1826-1861), ο οποίος μετέβη στην Κωνσταντινούπολη και με τη βοήθεια του Οικουμενικού Πατριαρχείου πέτυχε την έκδοση βασιλικών διαταγών από την Πύλη, έγινε κατορθωτή η

18. Το έγγραφο πρωτοδημοσιεύτηκε από τον Γ. Κηπιάδη, *Απομνημονεύματα των κατά το 1821 εν τη νήσω Κύπρω τραγικών σκηνών*, ό.π., σ. 24-26. Αργότερα αναδημοσιεύτηκε, είτε ολόκληρο, είτε αποσπασματικά, από τους Ηγούμενο Κύκκου Χρυσόστομο, *Η Ιερά Βασιλική και Σταυροπηγιακή Μονή του Κύκκου*, Κύπρος 1969, σ. 85· Αθηνά Ταρσούλη, *Κύπρος*, τ. Α΄, Αθήνα 1955, σ. 245-247· Λοΐζο Φιλίππου, *Η Εκκλησία Κύπρου επί Τουρκοκρατίας*, Λευκωσία 1975, σ. 286-288.

19. Λ. Φιλίππου, *Η Εκκλησία Κύπρου επί Τουρκοκρατίας*, ό.π., σ. 288.

20. Ο πλήρης τίτλος του άσματος είναι: *Τα πάθη της Κύπρου εις το 21. Ποίημα υπό Κωνσταντίνου Φιλίππου (εκ του χωρίου Στροβόλου), Λεμησώ (Κύπρου)*, Τύποις «Σάλπιγγος», 1900. Βλ. Κωνσταντίνου Γιαγκουλλή (επιμ.), *Κωνσταντίνου Φιλίππου (Τζαπούρα)*, Άπαντα, Λευκωσία 2000, σ. 63-69, και ιδίως σ. 67-68, για τη Μονή Κύκκου.

21. Κωστή Κοκκινόφτα - Ιωάννη Θεοχαρίδη, «Μοναστηριακά δεδομένα σύμφωνα με το Κατάστιχο VI της Αρχιεπισκοπής Κύπρου (1825)», *Επετηρίδα Κέντρου Μελετών Ιεράς Μονής Κύκκου* 4 (1999) 247 και πίν. 6.

γραφτές μαρτυρίες ή εάν καταγράφει την προφορική παράδοση των μελών της Αδελφότητας²⁴.

Όπως αναφέρεται στο ανωτέρω δημοσίευμα, ο διοικητής του νησιού, Κιουτσούκ Μεχμέτ, έστειλε στη Μονή Κύκκου, στις 3 Ιουλίου 1821, τον Τούρκο καβάζη²⁵ του, ονόματι Κουφτερό, για να συνοδέψει τον Ηγούμενο Ιωσήφ στη Λευκωσία. Ο τελευταίος, όμως, απουσίαζε στην Πάφο, πιθανόν για να επιθεωρήσει τα εκεί Μετόχια, από όπου επέστρεψε ύστερα από δύο μέρες. Προφορική παράδοση των γερόντων κατοίκων της Ευρύχου διασώζει ότι κατά τη διέλευσή του από το χωριό ο Ηγούμενος Κύκκου ήταν εντελώς ανυποψίαστος για τις προθέσεις του Τούρκου διοικητή²⁶.

Σύμφωνα με το δημοσίευμα, οι Ιωσήφ και Κουφτερός έφθασαν τελικά στην πρωτεύουσα, μέσω του Μετοχίου Ξηροπόταμος, στις 9 Ιουλίου, ημέρα έναρξης των σφαγών, και, αγνοώντας τα όσα συνέβαιναν, ο μεν Ηγούμενος κατέλυσε στο Μετόχιο του Αγίου Προκοπίου, ο δε Τούρκος καβάζης συνέχισε τη διαδρομή του. Μία ώρα αργότερα, όμως, επέστρεψε, συνοδευόμενος από ομάδα διακοσίων περίπου ατόμων και ζητώντας από τον Ιωσήφ να τον ακολουθήσει. Ο τελευταίος, προαισθανόμενος για τα όσα τον ανέμεναν, μετέβη στην εκκλησία του Μετοχίου και κοινώνησε των αχράντων μυστηρίων, οπότε και παρουσιάστηκε ενώπιον του τουρκικού όχλου. Ο Κουφτερός, ωστόσο, ορκίστηκε στο σπαθί

24. «Συλλογή ιστορικών ειδήσεων του έτους 1821», *Φωνή της Κύπρου*, 13/25.7.1885, 27/8.8.1885. Το κείμενο αυτό αναδημοσιεύτηκε και σχολιάστηκε από τον Κωστή Κοκκινόφτα, *Η Ιερά Μονή Κύκκου στον κυπριακό τύπο (1878-1899)*, Λευκωσία 1999, σ. 72-78 (τα σχόλια), σ. 103-105 (το κείμενο). Στη συνέχεια το αναδημοσίευσε, μαζί με το αντίστοιχο της «Notizie del Giorno», ο Ανδρέας Σοφοκλέους, «Δύο έγγραφα / ντοκουμέντα για τα τραγικά γεγονότα στην Κύπρο τον Ιούλιο του 1821», *Κυπριακαί Σπουδαί* 62-63 (2000) 251-258. Αναδημοσιεύεται και στη συνέχεια της εργασίας μας.

25. «καβάζης [τουρκ. kavas] φύλακας προξενείου χωροφύλακας, κλητήρας, σωματοφύλακας». Βλ. Κωνσταντίνου Γιαγκουλλή, *Θησαυρός της Μεσαιωνικής και Νεότερης Κυπριακής Διαλέκτου. Ερμηνευτικός, Ετυμολογικός, Φρασεολογικός και Ονοματολογικός*, Λευκωσία 2014, σ. 175.

26. Κ. Χριστοφίδη (επιμ.), *Πανηγυρικό Λεύκωμα επί τη τελετή των αποκαλυπτηρίων της προτομής του Εθνομάρτυρος Κυπριανού εν τη γενετείρα αυτού Στροβόλω*, ό.π., σ. 92.

του ότι δεν έπρεπε να φοβάται και ότι η μετάβασή του στο Σεράγιο ήταν για να του ανακοινωθεί η άνοδός του στον αρχιεπισκοπικό θρόνο, στη θέση του εκτελεσθέντος Κυπριανού.

Στο Σεράγιο, όμως, ο Ηγούμενος Κύκκου συναντήθηκε με τον «ἀρνησίθρησκο Χουρσούτ αγᾶ», δηλαδή τον Ανδρέα Σολομωνίδη - Χουρσίτ αγά²⁷, ο οποίος, όπως είναι γνωστό από πηγές της εποχής, μαζί με ορισμένους άλλους προγραφέντες προτίμησαν να εξισλαμιστούν και να γλιτώσουν τη ζωή τους²⁸. Σύμφωνα με τον ανώνυμο αρθρογράφο, ο «Χουρσούτ αγᾶς» παρότρυνε τότε τον Τούρκο διοικητή να εκτελέσει τον Ηγούμενο Κύκκου, ο οποίος, όπως του ανέφερε, είχε ισχυρές διασυνδέσεις με υψηλά ιστάμενους Οθωμανούς στην Κωνσταντινούπολη και μπορούσε να του προκαλέσει πολλά προβλήματα. Αμέσως δε ο Κιουτσούκ Μεχμέτ διέταξε την εκτέλεση του Ιωσήφ, ο οποίος, όμως, από τη μεγάλη συγκίνησή του εξέπνευσε, πριν οδηγηθεί στην αγχόνη.

Ωστόσο, οθωμανική πηγή της εποχής, όπως έγινε λόγος προηγουμένως, περιλαμβάνει τον Ηγούμενο Ιωσήφ στον επίσημο κατάλογο όσων Κυπρίων κληρικών και λαϊκών είχε διαταχθεί η εκτέλεσή τους από την Υψηλή Πύλη²⁹. Κατά συνέπεια αυτή είχε προαποφασιστεί

27. Μαζί με τον Ανδρέα Σολομωνίδη είχε τότε εξισλαμιστεί και ο αδελφός του Μάρκος - Μεχμέτ αγάς. Για τους αδελφούς Σολομωνίδη και την οικογένειά τους βλ. Κώστα Κύρρη, «Ανδρέας, Νικόλαος, Χριστόδουλος και Μάρκος Σολομονίδαι», *Κυπριακαί Σπουδαί* 33 (1969) 127-148· Αριστείδη Κουδουνάρη, «Πλείονα περί της οικογενείας των εξισλαμισθέντων Ανδρέα και Μάρκου Σολομωνίδη», *Επετηρίδα Κέντρου Επιστημονικών Ερευνών* 13-16,1 (1988) 459-468.

28. Ο Ιωάννης Φιλήμων, *Δοκίμιον ιστορικών περί της Ελληνικής Επανάστασεως*, τ. Γ', Αθήνα 1860, σ. 262, αναφέρει ότι οι εξισλαμισθέντες ανέρχονταν στους τριάντα έξι, ενώ οι Φ. Γεωργίου, *Ειδήσεις Ιστορικάί περί της Εκκλησίας της Κύπρου*, ό.π., σ. 120· Γ. Κηπιάδης, *Απομνημονεύματα των κατά το 1821 εν τη νήσω Κύπρω τραγικών σκηνών*, ό.π., σ. 27, τους ανεβάζουν γύρω στους σαράντα: «Οί δέ δι' αδυναμίας χαρακτηῆρος ἐξομώσαντες περί τούς τεσσαράκοντα τόν ἀριθμόν, οί πλείστοι, παρελθόντος τοῦ τρομεροῦ καί καταστρεπτικοῦ κλύδωνος, προσῆλθον καί ἀπέθανον μετ' ἀφοσιώσεως εἰς τό πάτριον θρήσκευμα, οί μὲν ἐν τῇ ἀλλοδαπῇ μεταναστεύσαντες, οί δέ καί ἐν τῇ ἰδίᾳ πατρίδι διαμείναντες».

29. Βλ. τα σχετικά στη σημείωση αρ. 3.

και δεν οφειλόταν στον «Χουρσούτ άγά» και στα όσα, κατά το δημοσίευμα, ισχυρίστηκε στον Τούρκο διοικητή. Ούτε δε η μεταφορά του στο Σεράγιο αποσκοπούσε στην ανάδειξή του στον αρχιεπισκοπικό θρόνο, όπως υποστηρίζεται στο ίδιο δημοσίευμα, αλλά στην εκτέλεσή του. Ακόμη, στο ζήτημα της ημερομηνίας, που αυτή πραγματοποιήθηκε, ευρέως αποδεκτή είναι η 10η Ιουλίου, όπως έγινε λόγος προηγουμένως, και όχι η 9η του ίδιου μηνός, που σημειώνεται στο δημοσίευμα.

Όπως αναφέρει ο ανώνυμος αρθρογράφος, σχεδόν ταυτόχρονα με τις σφαγές εστάλησαν από τον Κιουτσούκ Μεχμέτ και εγκαταστάθηκαν στη Μονή Κύκκου δύο ομάδες Τούρκων ενόπλων, μία αποτελούμενη από είκοσι ένα άτομα και αρχηγό κάποιον Οσμάν αγά, και μία άλλη από δεκαπέντε άτομα και αρχηγό τον Μαχμούτ αγά από τη Φλάσου. Στη συνέχεια αφίχθη και μία τρίτη ομάδα Τούρκων ενόπλων, με επικεφαλής κάποιον ονόματι Αλή εφένδη, η οποία, μαζί με τις άλλες δύο, προέβησαν σε βιαιότητες και λεηλασίες, απογυμνώνοντας τη Μονή από όσα ιερά κειμήλια και άλλους θησαυρούς είχαν απομείνει. Προστίθεται επίσης, ότι λεηλατήθηκαν και τα Μετόχια, από όπου κλάπηκε το σύνολο των αποθηκευμένων γεωργικών και άλλων προϊόντων.

Στο μεταξύ οι Μοναχοί της Μονής, μπροστά στον κίνδυνο που διέτρεχαν, διαφύλαξαν την Αγία Εικόνα σε σπήλαιο κοντά στο παρακείμενο Μετόχιο Παραδείσι και κατέφυγαν στα γύρω βουνά για να σωθούν. Μερικοί, όμως, συνελήφθησαν και υποβλήθηκαν σε σκληρά βασανιστήρια, προφανώς για να αποκαλύψουν τις κρυψώνες, όπου υπήρχαν χρήματα και πολύτιμα αντικείμενα. Τελικά τρεις από αυτούς, ο Ιερομόναχος Σιλβέστρος και οι Μοναχοί Χριστοφόρος και Αργυρός, οι οποίοι είχαν τα διακονήματα του αμπελουργού και του κηπουρού αντιστοίχως, απεβίωσαν από τα βασανιστήρια, ενώ ένας τέταρτος, ονόματι Διονύσιος, πυροβολήθηκε και φονεύθηκε κατά την προσπάθειά του να διαφύγει. Ακολούθως, τις επόμενες ημέρες οι Τούρκοι εγκατέλειψαν τη Μονή, εκτός από τον Μαχμούτ αγά, ο οποίος, σύμφωνα με το δημοσίευμα, παρέμεινε σε αυτή με δεκατρείς από τους άνδρες του για ακόμη κάποιο χρονικό διάστημα, επιτείνοντας την οικονομική της αφαίμαξη.

Είναι αξιοσημείωτο ότι το όνομα του Ιερομόναχου Σιλβέστρου διασώθηκε στη σχετική παράδοση των μελών της Αδελφότητας για τα γεγονότα του 1821 στη Μονή, η οποία καταγράφηκε στις αρχές της δεκαετίας του 1930. Όπως μαρτυρείται σχετικά, όταν διατάχθηκε από τον Κιουτσούκ Μεχμέτ ο αφοπλισμός των Ελλήνων κατοίκων, ο Ηγούμενος Ιωσήφ

προνόησε και τοποθέτησε σε κρύπτη στο καθολικό της Μονής ιερά σκεύη και άλλα πολύτιμα αντικείμενα, καθώς και σημαντικό ποσό χρημάτων. Στη συνέχεια, όταν ξέσπασαν οι σφαγές, οι Κυκκώτες Μοναχοί κατέφυγαν στα γύρω βουνά, συναποκομίζοντας και την Αγία Εικόνα. Στη Μονή, σύμφωνα με την παράδοση, απέμεινε μόνο ο Εκκλησιάρχης Σίλβεστρος, ο οποίος, λόγω ασθενείας, αδυνατούσε να ακολουθήσει τους υπολοίπους. Εκεί, όμως, τον εντόπισε τουρκικό απόσπασμα με επικεφαλής τον κεχαγιά³⁰ του Κιουτσούκ Μεχμέτ, Σουλεϊμάν αγά, που τον υπέβαλε σε σκληρά βασανιστήρια και τον υποχρέωσε να αποκαλύψει τον κρυψώνα με τα ιερά σκεύη και τα άλλα πολύτιμα αντικείμενα. Ακολούθως οι Τούρκοι ένοπλοι εγκαταστάθηκαν στη Μονή για μερικές εβδομάδες και μόνο πολύ αργότερα επέτρεψαν στους Μοναχούς να επανέλθουν στα μοναστηριακά της κτήρια³¹.

Ας σημειωθεί ότι η εγκατάλειψη της Μονής από τα μέλη της Αδελφότητας και η μεταγενέστερη παραχώρηση άδειας για επιστροφή τους σε αυτήν επιβεβαιώνεται από τον χειρόγραφο κώδικα του διαδόχου του εκτελεσθέντος Ιωσήφ, νέου Ηγούμενου Χαραλάμπους³². Σε αυτόν καταγράφεται ότι την 21η Οκτωβρίου 1821 αναγκάστηκε να δώσει το ανάλογο «παξίισιν»³³ σε Τούρκο αξιωματούχο, ο οποίος ενετάλη να υλοποιήσει την

30. «κεχαγιάς, ο [τουρκ. / οθωμ. kâhya, kehāya, kehiyā] επίτροπος, υπεύθυνος, αντιπρόσωπος». Βλ. Κ. Γιαγκουλλή, *Θησαυρός της Μεσαιωνικής και Νεότερης Κυπριακής Διαλέκτου. Ερμηνευτικός, Ετυμολογικός, Φρασεολογικός και Ονοματολογικός*, ό.π., σ. 217.

31. Για τη σχετική παράδοση βλ. Λοΐζου Φιλίππου, «Αι Ιεραί Μοναί της Κύπρου κατά το 1821», *Απόστολος Βαρνάβας* 3 (1931) 24 [= Κωστή Κοκκινόφτα, *Η Ιερά Μονή Κύκκου στον κυπριακό τύπο (1931)*, Λευκωσία 2007, σ. 295-296].

32. Για τον Ηγούμενο Χαραλάμπο βλ. Θ. Σταυρίδη, «Οι Ηγούμενοι της Ιεράς Μονής Κύκκου: προσωπογραφική μελέτη», ό.π., σ. 49-53· Κ. Κοκκινόφτα, *Η Μονή Κύκκου στο αρχείο της Αρχιεπισκοπής Κύπρου (1634-1878)*, ό.π., σ. 149-155.

33. «παξίισιν, το [τουρκ. bahşis (ελλην. επαξιώ)] (χρηματικό) δώρο, φιλοδώρημα». Βλ. Κ. Γιαγκουλλή, *Θησαυρός της Μεσαιωνικής και Νεότερης Κυπριακής Διαλέκτου. Ερμηνευτικός, Ετυμολογικός, Φρασεολογικός και Ονοματολογικός*, ό.π., σ. 380.

αυτοκρατορική διαταγή για επαναλειτουργία της Μονής και των Μετοχίων της και για επιστροφή των Μοναχών σε αυτήν³⁴.

Όπως αναφέρει ο ανώνυμος αρθρογράφος του δημοσιεύματος, αργότερα επιστράφηκε στους τελευταίους και μέρος των κλαπέντων, τα οποία διαφυλάχθηκαν στην Αρχιεπισκοπή. Η αναφορά αυτή επίσης επιβεβαιώνεται από άλλες πηγές, όπου σημειώνεται ότι εκδόθηκε διάταγμα για την επιστροφή των κλαπέντων, ελάχιστα, όμως, από τα οποία παραδόθηκαν³⁵. Η δε φύλαξή τους στην Αρχιεπισκοπή διασώζεται και στον κώδικα του Ηγούμενου Χαράλαμπος, για τον οποίο έγινε λόγος προηγουμένως, όπου, σε καταγραφή σε εκτενή κατάλογο του μηνός Ιανουαρίου 1822, σημειώνεται ότι υπήρχαν μέσα σε σεντούκι διάφορα πολύτιμα αντικείμενα, λείψανα αγίων, ιερά σκεύη και άλλα³⁶. Στη συνέχεια, όπως είναι γνωστό από αλλού, τα πολύτιμα αυτά κειμήλια παραδόθηκαν στον πρόξενο της Ρωσίας Κωνσταντίνο Περιστιάνη (1759-1842), ως ενέχυρο έναντι δανείου, που πραγματοποιήθηκε, ώστε η Μονή να μπορέσει να ανταποκριθεί στις άμεσες υποχρεώσεις της³⁷. Με τον τελευταίο

34. Κωνσταντίνου Σπυριδάκι, «Ο Ηγούμενος της Ιεράς Μονής Κύκκου Χαράλαμπος και ο χειρόγραφος κώδιξ της υπ' αυτού γενομένης διαχειρίσεως των οικονομικών της Ιεράς Μονής Κύκκου», *Κυπριακαί Σπουδαί* 18 (1954) ι'-ια' [= *Μελέται, Διαλέξεις, Λόγοι, Άρθρα*, τ. Α'-2, *Ιστοριοφιλολογικαί Μελέται και Διαλέξεις*, Λευκωσία 1972, σ. 412].

35. Φ. Γεωργίου, *Ειδήσεις Ιστορικαί περί της Εκκλησίας της Κύπρου*, ό.π., σ. 121· Γ. Κηπιάδη, *Απομνημονεύματα των κατά το 1821 εν τη νήσω Κύπρω τραγικών σκηνών*, ό.π., σ. 26.

36. Κ. Σπυριδάκι, «Ο Ηγούμενος της Ιεράς Μονής Κύκκου Χαράλαμπος», ό.π., σ. κ'-κγ' [= *Μελέται, Διαλέξεις, Λόγοι, Άρθρα*, τ. Α'-2, ό.π., σ. 422-425].

37. Για το ζήτημα αυτό βλ. Λ. Φιλίππου, «Αι Ιεραί Μοναί της Κύπρου κατά το 1821», ό.π., σ. 24-25. Επίσης για τον Κωνσταντίνο Περιστιάνη και τη σχέση του με τη Μονή Κύκκου βλ. Στυλιανού Περδίκη, «Οι Επτανήσιοι της Λάρνακος και η σχέση τους προς την Ιερά Μονή Κύκκου. Η περίπτωση του Κωνσταντίνου Περιστιάνη», στον τόμο: Φοίβου Σταυρίδη (επιμ.), *Πρακτικά Πρώτου Κιτιακού Συμποσίου. Κύπρος - Επτάνησα (Λάρνακα, 12-13 Νοεμβρίου 1994)*, Δήμος Λάρνακας, Λάρνακα 1997, σ. 129-166 [= *Κυπριακαί Σπουδαί* 59-60 (1997) 49-85].

η Μονή είχε πράγματι πολλές σχετικές δοσοληψίες, όπως επιβεβαιώνεται και πάλι από τον κώδικα του Ηγουμένου Χαράλαμπος³⁸.

Στο δημοσίευμα της «Φωνής της Κύπρου» αναφέρεται ακόμη, ότι οι Τούρκοι, που κατέλαβαν τη Μονή, προέβησαν σε βανδαλισμούς και λεηλασίες, προκαλώντας μεγάλες καταστροφές στην προσπάθειά τους να εντοπίσουν κρυμμένους θησαυρούς. Σημειώνεται επίσης, ότι φόρτωσαν χρυσά και αργυρά σκεύη, πολύτιμα άμφια, ατομικά είδη των πατέρων, μετρητά και άλλα, σε «τριάντα δύο φορτία», εννοώντας προφανώς τις τριάντα δύο καμήλες, που καταγράφονται στο σχετικό έγγραφο, για το οποίο έγινε λόγος προηγουμένως. Όπως προστίθεται, οι Τούρκοι εντόπισαν και τον κρυψώνα, όπου φυλάσσονταν πολύτιμα κειμήλια και ιερά σκεύη, τα οποία και κατάσχισαν, ενώ πήραν μαζί τους επτά αργυρούς πολυέλαιους, τριακόσιες αργυρές κανδήλες, τριάντα πολυκάνδηλα, δεκατέσσερα μανουάλια, τριακόσιες οκάδες ασήμι και τριάντα πέντε οκάδες χρυσού, με τις οποίες προγραμματιζόταν από την Αδελφότητα η επιχρύσωση της αγίας τράπεζας, τρία αργυρά αρτοφόρια μεγάλης αξίας, ένα κιβώτιο πλήρες με χρυσά νομίσματα και ένα δεύτερο με μετρητά. Σύμφωνα με το δημοσίευμα, τα όσα διαδραματίστηκαν στη Μονή διήρκεσαν από τις 25 Ιουνίου μέχρι τις 27 του αμέσως επόμενου μηνός. Ωστόσο, οι ημερομηνίες αυτές δεν συμφωνούν με όσα αναφέρονται σε αυτό και μάλλον κάπου υπήρξε σύγχυση, αφού τα γεγονότα που περιγράφονται τοποθετούνται χρονικά από τα μέσα Ιουλίου μέχρι τα μέσα Αυγούστου και όχι από τα τέλη Ιουνίου έως τα τέλη Ιουλίου.

Στη συνέχεια, όπως αναφέρεται, εξελέγη, στις αρχές Αυγούστου 1821, Ηγούμενος ο προαναφερθείς Ιερομόναχος Χαράλαμπος, ο οποίος διαδέχθηκε τον εκτελεσθέντα Ιωσήφ. Ωστόσο η ημερομηνία αυτή δεν επιβεβαιώνεται από τον χειρόγραφο κώδικα του νέου Ηγουμένου, όπου παρέχονται ενδείξεις για την εκ μέρους του ανάληψη της διοίκησης της Μονής από τις 10 Ιουλίου 1821³⁹, δηλαδή την ίδια ημέρα, που απαγχονίστηκε ο προκάτοχός του, μάλλον κατόπιν προσταγής του Κιουτσούκ Μεχμέτ, όπως συνέβη και με τους διαδόχους

38. Βλ. Κ. Σπυριδάκι, «Ο Ηγούμενος της Ιεράς Μονής Κύκκου Χαράλαμπος», *ό.π.*, σ. ιζ'-ιθ' [= *Μελέται, Διαλέξεις, Λόγοι, Άρθρα*, τ. Α'-2, *ό.π.*, σ. 419-420], όπου παρατίθενται πολλές σχετικές αναφορές.

39. Κ. Σπυριδάκι, «Ο Ηγούμενος της Ιεράς Μονής Κύκκου Χαράλαμπος», *ό.π.*, σ. στ'-ζ' [= *Μελέται, Διαλέξεις, Λόγοι, Άρθρα*, τ. Α'-2, *ό.π.*, σ. 408].

των εκτελεσθέντων Αρχιερέων. Η ενθρόνισή του βέβαια θα πραγματοποιήθηκε αρκετούς μήνες αργότερα και οπωσδήποτε ύστερα από τη 17η Δεκεμβρίου 1821, οπότε εξελέγη νέος Αρχιεπίσκοπος ο Οικονόμος της Μονής του Αποστόλου Βαρνάβα Ιωακείμ⁴⁰. Τις δε αμέσως επόμενες Ημέρες, που ανέλαβε τη διοίκηση της Μονής ο Ιερομόναχος Χαράλαμπος, αυτή υπέστη, σύμφωνα με το δημοσίευμα, καινούργια δοκιμασία, όταν αφίχθηκαν Τούρκοι ένοπλοι με επικεφαλής κάποιον Αλαγιβέη⁴¹ από την Πάφο, οι οποίοι είχαν πρόθεση να την πυρπολήσουν και να την αφανίσουν. Τους απέτρεψε, όμως, ο Μουλλάς⁴² της Λευκωσίας, ο οποίος, «θεία οικονομία», όπως αναφέρεται, έφθασε τότε στη Μονή. Όπως διαπιστώνεται από τον κώδικα του Ηγουμενού, η περίοδος αυτή χαρακτηρίζεται από την απληστία των Τούρκων αγάδων και τις εκ μέρους τους συνεχείς απαιτήσεις χρημάτων⁴³.

Στο δημοσίευμα προστίθεται επίσης, ότι ύστερα από ενέργειες του προαναφερθέντος Κωνσταντίνου Περιστιάνη, εκδόθηκε διάταγμα από την Υψηλή Πύλη, που πρόσταζε την επιστροφή των κλαπέντων αργυρών σκευών στη Μονή Κύκκου. Οι ντόπιοι, όμως, Τούρκοι αξιωματούχοι εφεύραν άλλο τρόπο, για να μην τα αποδώσουν, και κατηγορήσαν ψευδώς τους

40. Ανδρέα Μιτσιδή, «Η Εκκλησία Κύπρου επί Τουρκοκρατίας», στον τόμο: Θεόδωρου Παπαδόπουλλου (επιμ.), *Ιστορία της Κύπρου*, τ. ΣΤ', *Τουρκοκρατία. Οθωμανική κατάκτησις. Απόπειραι χειραφετήσεως. Δίκαιον - Οικονομία. Παιδεία - Γράμματα. Εκκλησία*, Ίδρυμα Αρχιεπισκόπου Μακαρίου Γ', Λευκωσία 2011, σ. 724.

41. Στην πραγματικότητα είναι άγνωστο το όνομά του και αυτό που διέσωσε η παράδοση προέρχεται από τουρκική λέξη, που σημαίνει τον αρχηγό του αποσπάσματος: «αλαγίμπεης - αλλάχμπεης, ο [τουρκ. alaybeği] ταγματάρχης χωροφυλακής, αξιωματούχος του στρατού των σπαχήδων, ο επικεφαλής στο ζιαμέτι, άλλως Mir alay». Βλ. Κ. Γιαγκουλλή, *Θησαυρός της Μεσαιωνικής και Νεότερης Κυπριακής Διαλέκτου. Ερμηνευτικός, Ετυμολογικός, Φρασεολογικός και Ονοματολογικός*, ό.π., σ. 37.

42. «μουλ(λ)άς - μολλάς, ο [τουρκ. molla] αρχιδικαστής, ιεροδιδάσκαλος, ιερονόμος». Βλ. Κ. Γιαγκουλλή, *Θησαυρός της Μεσαιωνικής και Νεότερης Κυπριακής Διαλέκτου. Ερμηνευτικός, Ετυμολογικός, Φρασεολογικός και Ονοματολογικός*, ό.π., σ. 328.

43. Ενδεικτικά βλ. Κ. Σπυριδάκι, «Ο Ηγούμενος της Ιεράς Μονής Κύκκου Χαράλαμπος», ό.π., σ. ζ'-η' [= *Μελέται, Διαλέξεις, Λόγοι, Άρθρα*, τ. Α'-2, ό.π., σ. 409-420], όπου πληθώρα σχετικών καταγραφών.

Μοναχούς, ότι είχαν κρυμμένα όπλα, με αποτέλεσμα να τους επιβληθεί το υπερβολικό πρόστιμο των 43 χιλιάδων γροσίων, το οποίο αδυνατούσαν να πληρώσουν. Για τον λόγο αυτό κατασχέθηκε μεγάλο μέρος από τα επιστραφέντα αργυρά σκεύη, τα οποία μεταφέρθηκαν στο Μετόχιο του Πατριαρχείου Ιεροσολύμων στη Λευκωσία, που είχε φαίνεται επιταχθεί, όπου υποχρεώθηκαν δύο χρυσοχόοι και τα έλιωσαν. Ακολούθως εκποιήθηκε το ασήμι τους, ώστε να πληρωθεί το βαρύ πρόστιμο και να καταλήξουν και πάλι τα χρήματα στους Τούρκους αγάδες.

Είναι αξιοσημείωτο ότι το επεισόδιο με τα κρυμμένα όπλα επιβεβαιώνεται από τον κώδικα του Ηγούμενου Χαράλάμπους, όπου σημειώνεται ότι οι τοπικές Αρχές εξέδωσαν τελικά «γράμμα άθώωσης διά τά τουφέκια»⁴⁴. Για το ίδιο ζήτημα αναφέρεται επίσης επιστολή, ημερομηνίας 12 Φεβρουαρίου 1822, του Αρχιεπισκόπου Ιωακείμ προς τον Ηγούμενο Χαράλαμπο, με το οποίο τον ενημέρωνε ότι ο Τούρκος διοικητής ζητούσε να του δοθούν εντός οκτώ ημερών 10.500 γρόσια από τη Μονή Κύκκου, 3.000 από την κοινότητα Μηλικουρίου και 5.500 από κάποιο Μοναχό, που υπήρξε αίτιος αναταραχής, η οποία, όμως, δεν διευκρινίζεται. Ακόμη τον καλούσε να παραδώσει άμεσα, αν τα είχε στην κατοχή του, πενήντα τουφέκια, που ζητούσε από τη Μονή ο διοικητής, χωρίς ωστόσο να προσθέτει οτιδήποτε άλλο σχετικό για την περίεργη αυτή υπόθεση⁴⁵. Εκφράζεται, όμως, η εικασία, ότι τα όπλα αυτά, πιθανόν κυνηγετικά, ο αριθμός των οποίων μπορεί να ήταν κατά πολύ μικρότερος, είχαν κρυφτεί και δεν παραδόθηκαν στις Αρχές, ύστερα από τη γενική διαταγή αφοπλισμού και την παραινετική εγκύκλιο, ημερομηνίας 22 Απριλίου 1821, του Αρχιεπισκόπου Κυπριανού, με την οποία καλούσε τους Χριστιανούς κατοίκους της

44. Κ. Σπυριδάκι, «Ο Ηγούμενος της Ιεράς Μονής Κύκκου Χαράλαμπος», *ό.π.*, σ. ιγ' [= *Μελέται, Διαλέξεις, Λόγοι, Άρθρα*, τ. Α'-2, *ό.π.*, σ. 415].

45. Στυλιανού Περδίκη, «Επαναστατικές κινήσεις στην Κύπρο κατά το 1821 και η Μονή Κύκκου», *Επετηρίδα Κέντρου Επιστημονικών Ερευνών* 25 (1999) 259-260 [= *Πρακτικά του Τρίτου Διεθνούς Κυπρολογικού Συνεδρίου (Λευκωσία, 16-20 Απριλίου 1996)*, τ. Γ', *ό.π.*, σ. 327-328].

Λευκωσίας να παραδώσουν οτιδήποτε σχετικό είχαν στην κατοχή τους⁴⁶. Ίσως δε να είχαν διαφυλαχθεί στο Μηλικούρι, γι' αυτό και η αναφορά του ονόματος του χωριού στο ανωτέρω έγγραφο. Είναι, όμως, παντελώς άγνωστος ο ρόλος στην ιστορία του «ταραχοποιού» Μοναχού, για τον οποίο γίνεται λόγος στην επιστολή του Αρχιεπισκόπου Ιωακείμ.

Τέλος, ας αναφερθεί ότι το ηρωικό πνεύμα της εποχής για τη Μονή Κύκκου μαρτυρείται από τη συμμετοχή στην Ελληνική Επανάσταση του Μητροπολίτη Αγκύρας (1823-1827) του Οικουμενικού Πατριαρχείου και ακολούθως Λοκρίδος (1833-1852) της Εκκλησίας της Ελλάδας Αγαθάγγελου Μυριανθούση, παλαιού μέλους της Αδελφότητάς της. Ο Κύπριος Μητροπολίτης είχε ενεργό συμμετοχή στην Επανάσταση και έλαβε μέρος στην εκστρατεία για την απελευθέρωση της Ανατολικής Στερεάς Ελλάδας προσφέροντας πολύτιμες υπηρεσίες προς τον επικεφαλής των ενόπλων σωμάτων Δημήτριο Υψηλάντη. Τη δε συμβολή του αυτή εκθειάζει ο τελευταίος σε επιστολή, ημερομηνίας 20 Αυγούστου 1829, προς τον πρώτο Κυβερνήτη της Ελλάδας Ιωάννη Καποδίστρια, τονίζοντας τις πολλές ταλαιπωρίες, που είχε υποστεί⁴⁷. Ακολούθως, το 1833, ο Αγαθάγγελος, όπως γίνεται λόγος σε άλλο κεφάλαιο του ανά χειράς τόμου, εξελέγη στον μητροπολιτικό θρόνο Λοκρίδος, στον οποίο υπηρέτησε,

46. Κ. Σπυριδάκι, «Ο Ηγούμενος της Ιεράς Μονής Κύκκου Χαράλαμπος», *ό.π.*, σ. ιγ' [= *Μελέται, Διαλέξεις, Λόγοι, Άρθρα*, τ. Α'-2, *ό.π.*, σ. 415]. Για την εγκύκλιο της 22ας Απριλίου 1821, καθώς και για σχετικά σχόλια γύρω από το περιεχόμενό της, βλ. Γεώργιου Παπαχαλαράμπους, «Εγκύκλιος του Αρχιεπισκόπου Κυπριανού, αναφερομένη εις τα εν Κύπρω γεγονότα του 1821», *Κυπριακαί Σπουδαί* 28 (1964) 177-181. Αναδημοσιεύτηκε από τους Ιω. Τσικνόπουλλο, «Ο Εθνομάρτυρας Αρχιεπίσκοπος Κύπρου Κυπριανός», *ό.π.*, σ. 280-281· Π. Αγάθωνος (επιμ.), *Αρχιεπίσκοπος Κύπρου Κυπριανός, Ο Μάρτυρας της πίστεως και της πατρίδος. Αρχείον Κειμένων*, *ό.π.*, σ. 303-304.

47. Η επιστολή αυτή αναδημοσιεύεται στη συνέχεια του ανά χειράς τόμου. Βλ. *Τα Έγγραφα* 13. Πρωτοδημοσιεύτηκε από τον Μητροπολίτη πρώην Λήμνου Βασίλειο Ατέση, *Η εν τη Μητροπόλει Θηβών εκκλησιαστική κατάστασις κατά την περίοδον της Ελληνικής Επαναστάσεως*, Αθήνα 1958, σ. 27-28.

αναπτύσσοντας πλούσια εκκλησιαστική και εθνική δράση, μέχρι τον θάνατό του, που συνέβη το 1852⁴⁸.

Συλλογή ιστορικῶν εἰδήσεων τοῦ ἔτους 1821

A

Μετά τήν κατατόμησιν τοῦ Μακαριωτάτου καί τόν ἀπαγχονισμόν τῶν τριῶν Μητροπολιτῶν ἐστάλησαν ὑπό τοῦ Κουτζούκ Μεχμέτ εἰς τό ἱερόν Μοναστήριον τοῦ Κύκκου δύο σπεῖραι, ἡ μὲν μία ἔχουσα ἀρχηγόν τόν Ὀσμάν ἀγάν συνέκειτο ἐξ εἴκοσι ἐνός ὀπλοφόρων καί κατέλυσεν εἰς τό συνοδικόν καί εἰς τά παρ' αὐτῷ τρία δωμάτια, ἡ δέ ἄλλη ἐκ δέκα πέντε ὑπό τήν ἀρχηγίαν τοῦ ἐκ Φλάσου τῆς Σολέας Μαχμούτ ἀγά καί κατεῖχον τά παρακείμενα τῷ ἡγουμενείῳ δωμάτια.

Τῇ 3ῃ Ἰουλίου ἔφθασεν ὁ ὑπό τοῦ Κουτζούκ Μεχμέτ σταλείς καβάζης, ὁ περιβόητος Κουφτερός, διά νά πάρῃ τόν Ἠγούμενον Ἰωσήφ, ἔφθασεν ἡμέραν Δευτέραν τῆς ἐβδομάδος· ὁ Ἠγούμενος ἔλειπεν εἰς Πάφον καί ἔφθασε τήν Τετάρτην· τήν Πέμπτην λοιπόν ἀνεχώρησαν ἀπό τό Μοναστήριον καί ἔφθασαν εἰς Ξηροπόταμον, ὅπου ἔμειναν μέχρι τοῦ Σαββάτου, διότι ὁ Κουφτερός ἐπῆγεν εἰς τήν Λεύκαν διά νά κάμῃ ναμάζι· ἀναχωρήσαντες ἐκεῖθεν τό ἑσπέρας, ἔφθασαν τήν Κυριακὴν 9 Ἰουλίου τήν πρωΐαν, ὁ μὲν καβάζης εἰς Λευκωσίαν, ὁ δέ Ἠγούμενος εἰς τό Μετόχιον. Μετά μίαν ὥραν ἦλθεν ὁ ἴδιος Κουφτερός μέ 200 ὀπαδούς του. Ὅταν ὁ Ἠγούμενος εἶδε μακρόθεν ἐρχόμενον τό πλῆθος τοῦτο τῶν Τούρκων, ἐνόησε τήν περιμένουσαν αὐτόν τύχην, κατέβη εἰς τήν ἐκκλησίαν, μετέλαβε ξηρόδωρον καί ἐξελθὼν τῆς ἐκκλησίας ἐπαρουσιάσθη ἐνώπιον τοῦ δημίου, ἀλλ' ὁ Κουφτερός ὠρκίσθη ἐπὶ τῆς σπάθης του, ὅτι δέν θά τόν κόψῃ, ἀλλ' ὅτι τόν θέλει ὁ Κουτζούκ Μεχμέτης, διά νά τόν κάμῃ Ἀρχιεπίσκοπον. Ἐκίνησαν λοιπόν ἀπό τό μετόχιον εἰς Λευκωσίαν, ὁ μὲν ἡγούμενος ἐπὶ ὄνου, τό δέ πλῆθος τῶν Ὀθωμανῶν πεζῆ· φθάσας εἰς τό Σεράγιον ὠδηγήθη ἐνώπιον τοῦ Κουτζούκ Μεχμέτ· μετὰ τινα λεπτά ἐξήρχετο τῆς θύρας ἀποχαιρετῶν ὁ ἀρνησίθρησκος Χουρσούτ ἀγάς, ὅτε εἶπεν εἰς τόν Κουτζούκ Μεχμέτ: «Διατί ἀφίνεις ἐλεύθερον τοῦτον, ὁ ὁποῖος ἡμπορεῖ ἐντός ὀλίγων ἡμερῶν νά φθάσῃ εἰς Κωνσταντινούπολιν καί νά σέ κάμῃ νά πάθῃς;». Τότε διέταξεν

48. Για τη ζωή και το έργο του Αγαθάγγελου Μυριανθούση βλ. τα όσα παρατίθενται στη μελέτη «Ο Μητροπολίτης Αγκύρας (1823-1827) και μετέπειτα Λοκρίδος (1833-1852) Αγαθάγγελος Μυριανθούσης», στις σελ. 381-416.

ἀμέσως τὸν ἀπαγχονισμόν του μεγαλοφώνως. Συνέλαβον λοιπὸν αὐτὸν εἰς τὴν κάτω βαθμίδα τῆς κλίμακος, ἀλλὰ ἕως ὅτου τὸν φέρουν εἰς τὸν ἔξωθεν τοῦ Σεραγίου πλάτανον, ὅπου ἐκρέματο ἢ ἀγχόνῃ, ἐξέπνευσεν.

Ἄνευ ἀναβολῆς ἀνέβη εἰς τὸ Μοναστήριον ἄνθρωπος τοῦ Κουτζούκ Μεχμέτ ὀνόματι Ἀλῆ ἐφένδης μετὰ πολλῶν ἄλλων, ὅπως λεηλατήσωσι, θύσωσι καὶ ἀπολέσωσιν. Ἐκ τῶν πατέρων εὐτυχεῖς ἦσαν ἐκεῖνοι οἱ ὅποιοι ἐσώθησαν, καταφυγόντες καὶ κρυβέντες εἰς τὰ βουνά. Εἷς ὁμῶς ἐξ αὐτῶν, Διονύσιος καλούμενος, θεαθεὶς εἰς τὸ ἀπέναντι βουνὸν τρέχων νά σωθῆ, ἐπυροβολήθη ὑπὸ τριῶν ταυτοχρόνως Τούρκων καὶ κατέπεσεν ὡς αἶγαγρος πυροβοληθεὶς, οἱ δὲ ἄλλοι ἐβασανίσθησαν σκληρῶς, τρεῖς ἐξ αὐτῶν ἀπέθανον ῥαβδιζόμενοι, ὁ Σίλβεστρος ἱερεὺς, ὁ Χριστοφόρος ἀμπελουργός καὶ ὁ Ἄργυρός κηπουρός· ὁ πρῶτος μάλιστα, ἀφοῦ ἐκουράσθησαν οἱ ξυλοκοποῦντες αὐτόν, ἐγερθεὶς καὶ τρέχων νά σωθῆ, κατέπεσε καὶ ἐξέπνευσεν αὐθωρεὶ, ὡς ὑπὸ κεραυνοῦ πληγεὶς, ἀφέθη δὲ εἰς τὸ ὑπαιθρον καὶ ἔγινε βορά τῶν θηρίων. Οἱ αἰμοβόροι καὶ ἄρπαγες ἐλεηλάτησαν τὴν ἐκκλησίαν καὶ θραύσαντες δι' ἀξίνης τὰς θύρας καὶ τὰ ἐρμάρια τῶν κελλίων ἤρπασαν ὅ,τι εὔρον πολυτιμότερον. Ἐφόρτωσαν 32 φορτία ἐκ διαφόρων πολυτίμων πραγμάτων, οἷον χρυσᾶ καὶ ἀργυρᾶ σκευὴ τῆς ἐκκλησίας, πλουσίας ἐκκλησιαστικὰς στολὰς, ἄμφια, χρήματα καὶ ἀργυρᾶ ποτήρια τῶν πατέρων, ἓν πλήρες κιβώτιον ὠρολογίων καὶ ὅ,τι ἄλλο εὔρον.

Οἱ μοναχοὶ τότε ἐσήκωσαν τὴν ἁγίαν εἰκόνα καὶ τὴν ἐπῆραν εἰς τὸ Παραδείσι καὶ τὴν ἔκρυσαν ἐντὸς σπηλαίου ἐπὶ πολλὰς ἡμέρας. Ταῦτα τὰ ἀξιοθρήνητα συμβάντα συνέβησαν ἐντὸς ἐνὸς μηνός, ἀπὸ 25 Ἰουνίου ἕως 27 Ἰουλίου.

B

Ὁ διαρπαγεὶς πλοῦτος τῆς Μονῆς τοῦ Κύκκου ἦτο σημαντικός. Διηρπάγησαν δύο σκευοφυλάκια, εἷς κρυψὸν πλήρης πολυτίμων σκευῶν καὶ διαφόρων κειμηλίων, 7 ἀργυροὶ πολυέλαιοι, ὁ μικρότερος αὐτῶν βάρους 35 ὀκάδων καὶ ὁ μεγαλειότερος 75, κανδύλαι ἀργυραῖ 300, πολυκάνδυλα 30 μεγάλα, ἦτοι πεντακάνδυλα, ἐπτακάνδυλα καὶ δεκαπεντακάνδυλα, ἀργυρᾶ μανουάλια 2 μεγάλα καὶ τοῦ ἐπιταφίου 12 ἐνετικῆς ἐργασίας ἀργυρᾶ. Πρὸς ταῦτα ἤρπάγησαν 300 ὀκάδες ἀσήμου, ἦτοι ἀκατεργάστου ἀργύρου καὶ 35 ὀκάδας χρυσοῦ, δι' οὗ ἔμελλον νά ἐπιχρυσώσωσιν τὴν ἁγίαν τράπεζαν ἐξ ἀργύρου κατασκευασθησομένην, 3 ἀρτοφόρια ἐπίσης ἀργυρᾶ μεγάλης ἀξίας, ἓν κιβώτιον πλήρες ἀρχαίων χρυσῶν νομισμάτων καὶ ἓν ἕτερον, ἔνθα οἱ πατέρες εἶχον τὰ χρήματά των μὲ ὀνομαστικὸν κατάλογον.

Μετά τήν γύμνωσιν τοῦ Μοναστηρίου ἀπῆλθον οἱ πλεῖστοι Τοῦρκοι καί ἐπανήρχοντο ὁσάκις ἤθελον, ἐκ δέ τῶν δύο προμνησθέντων ἀρχηγῶν ὁ ἐκ Σολέας Μαχμούτ ἀγάς κατώκησε μέ τούς περί αὐτόν δεκατριῶν εἰς τό Μοναστήριον ὡς κύριος καί ἐξουσιαστής, ἐκράτει τά κλειδιά τῶν τροφίμων, ἔστελλεν εἰς Ξηροπόταμον τά ζῶα καί ἔφερεν ἀπό ἐκεῖ ὅλα τά χρειώδη καί ὅ,τι ἐπεθύμει. Περί τās ἀρχάς Αὐγούστου ἔκαμαν Ἡγούμενον τοῦ Μοναστηρίου τόν Χαράλαμπον· ἔφθασε τότε ἐκ Πάφου καί κάποιος Ἀλαγιβέης, ἄνθρωπος ὠμός καί ἄγριος, μέ ἄλλους πολλούς, τοῦ ὁποίου ὁ σκοπός ἦτο νά κατακαύσῃ καί πυρπολήσῃ τό Μοναστήριον, ἀλλά Θεοῦ οἰκονομία εἶχε φθάσει ἐκ Λευκωσίας ὁ Μουλλᾶς, ὅστις ἐμπόδισε τό κακόν.

Τῆ ἐνεργείᾳ τοῦ τότε προξένου τῆς Ῥωσσίας ἀοιδίμου Περισιτιάνη, ἦλθε διάταγμα ἐκ Κωνσταντινουπόλεως νά ἀποδοθῶσιν ὅλα τά ἀργυρᾶ σκευή τῆς ἐκκλησίας τοῦ Κύκκου μόνον (διότι καί πολλαί ἄλλαι ἐκκλησῖαι καί Μοναστήρια εἶχον γυμνωθῆ), ἀλλά καί ταῦτα κατεξοδεύθησαν καί ἀπωλέσθησαν διά τόν ἐξῆς λόγον: Ἐγινε μία αἰσχρά προδοσία, ὅτι τάχα οἱ καλόγηροι εἶχον κρυμμένα ὄπλα εἰς τό Μοναστήριον, διά τοῦτο κατεδικάσθη αὐτό νά πληρώσῃ τζερεμέ [πρόστιμον] 43 χιλιάδες γρόσια καί ἐπειδή δέν εἶχον χρήματα νά δώσουν τό ποσόν τοῦτο, κατά διαταγήν τοῦ Βαλῆ ἐκομίσθησαν τά ἀργυρᾶ σκευή εἰς τό μετόχιον τοῦ Ἁγίου Τάφου καί ἐδιωρίσθησαν δύο χρυσοχοί, οἱ ὁποῖοι τά συνέτριβον· ἐκαθάριζον τόν ἄργυρον καί τόν ἐπώλουν καθαρόν πρὸς 13 παράδες τό δράμι· τό ἔργον τοῦτο διήρκεσεν ἐπί ἓν ἔτος.

Πηγή: *Φωνή τῆς Κύπρου*, 13/25.7.1885, 27/8.8.1885.

Δημοσιεύτηκε στον τόμο: Κωστή Κοκκινόφτα, *Κύπρος και 1821*, Κέντρο Μελετῶν Ιεράς Μονῆς Κύκκου, Λευκωσία 2021, σ. 431-452.